4.
Ochrana základních práv a trestní právo Evropské unie

Anna Syková

4.1 Právní zakotvení lidských práv a svobod

Evropská (hospodářská) společenství byla založena původně za účelem hospodářské spolupráce a primární právo v počátku neobsahovalo žádné ustanovení týkající se lidských práv. Evropský soudní dvůr však od konce 60. let judikoval, že lidská práva patří k základním principům práva Společenství.

K výslovnému zakotvení lidských práv jako obecných zásad v primárním právu došlo až v rámci Smlouvy o Evropské unii (Maastrichtské smlouvy) v článku F (2), následně přečíslováním na čl. 6 odst. 2[95] Amsterodamské smlouvy, který je v zásadě totožný se zněním současného článku 6 odst. 3 Lisabonské smlouvy. Před účinností Lisabonské smlouvy neobsahovalo předmětné ustanovení zmínku o hodnotách, ale o zásadách Společenství. Maastrichtská smlouva také zakotvila některá nová práva pro občany Unie, zejména právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu a místních zastupitelstev členských států, právo petiční a právo diplomatické a konzulární ochrany.

Amsterodamská smlouva dále posílila smluvní ustanovení týkající se lidských práv. Článek 6 odst. 1 SEU ve znění Amsterodamské smlouvy uváděl, že Unie je založena na zásadách, které zahrnují respektování a dodržování lidských práv, a články 7 a 309 odst. 2 SES zmocňovaly Radu k přijetí opatření proti členskému státu, který uvedené zásady porušuje. Pokud bylo zjištěno závažné a trvající porušení zásad uvedených v čl. 6 odst. 1 SEU, pak mohla Rada rozhodnout o pozastavení určitých práv členskému státu, které vyplývají ze Smlouvy. Dále pak článek 13 SES zmocňoval Radu přijímat opatření proti diskriminaci založené

[95] Článek 6 odst. 2 SEU: „Unie respektuje základní lidská práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako jsou všeobecné právní zásady Společenství."

LEGES_55.indd 68 10. 10. 2014 20:17:58

na pohlaví, rasové nebo etnické příslušnosti, náboženství nebo vyznání, invaliditě, věku nebo sexuální orientaci. Na základě Amsterodamské smlouvy mohl také Soudní dvůr aplikovat ochranu základních práv v oblasti vízové, azylové a přistěhovalecké politiky (hlava IV SES).[96]

Následovala Smlouva z Nice a přijetí Charty, resp. Listiny základní práv Evropské unie, o které bude pojednáno níže. Vraťme se ale k základnímu ustanovení primárního práva, které zakotvuje lidskoprávní dimenzi do právního řádu Unie. V Lisabonské smlouvě je právní základ zakotven v čl. 6 SEU následovně:

„1. Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy.
Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách.
Práva, svobody a zásady obsažené v Listině se vykládají v souladu s obecnými ustanoveními v hlavě VII Listiny, jimiž se řídí její výklad a použití, a s náležitým přihlédnutím k vysvětlením zmíněným v Listině, jež uvádějí zdroje těchto ustanovení.
2. Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvami.
3. Základní práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie."

Pokud jde obecné zásady práva Unie a vůbec hodnotový systém, na kterém je Unie založena, je třeba zmínit ještě čl. 2 SEU, který zní následovně:

„Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřípustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů."

Podle uvedeného článku 6 SEU můžeme dělit prameny ochrany lidských práv v rámci EU na tři základní skupiny:

1. Obecné zásady práva Unie,
2. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,
3. Listina základních práv EU.

V rámci následujícího pojednání o těchto třech skupinách bude vysvětleno, jak se vzájemně ovlivňují a překrývají.

[96] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 1150.

LEGES_55.indd 69 10. 10. 2014 20:17:58

4.2 Obecné zásady práva Unie a ochrana Soudním dvorem EU

Obecně jsou tyto zásady považovány za specifický pramen unijního práva. Jsou to obsahově velmi obecná, resp. abstraktní pravidla, jejichž obsah, systém a dosah není jednoznačný. Důvodem je, že jen zřídka jsou obsaženy v právu primárním, ale ve většině případů jsou dílem činnosti SDEU.[97] Nejvýznamnějšími obecnými zásadami unijního práva jsou zásady, které se týkají postavení jednotlivce, a to v souvislosti s ochranou lidských práv.

Výchozím bodem judikativní činnosti SDEU byl rozsudek ve věci *Stauder*[98] z roku 1969. V daném případě šlo o ochranu cti občana, resp. ochranu jeho osobních údajů. Rozsudek dává odpovědi na několik základních otázek. Nejprve se zabývá otázkou výkonu veřejné moci Společenství a do jaké míry může být tento výkon omezen ochranou základních lidských práv. Dále pak problémem, zda komunitární právo samo obsahuje určité garance základních lidských práv, kde SDEU rozhodl, že respektování lidských práv patří k obecným zásadám právního řádu Společenství, jejichž ochranu musí SDEU zajišťovat.[99] Zdrojem těchto základních zásad jsou podle SDEU národní ústavy a mezinárodní smlouvy, na základě kterých členské státy spolupracují, se zvláštním zřetelem k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

Samotný pojem obsažený v čl. 6 odst. 3 SEU „ústavní tradice společné členským státům" se ve světle dosavadní judikatury SDEU vykládá ve smyslu zaručení vysokého standardu ochrany dostatečného pro právo Unie, a nikoliv jako nejnižší společný jmenovatel.[100]

Pod vlivem judikatury SDEU jsou pak orgány Unie a zároveň i vnitrostátní orgány členských států nuceny zajistit odpovídající ochranu jednotlivce, a to pod sankcí neplatnosti aktu porušujícího základní prá-

97 TOMÁŠEK, Michal, TÝČ, Vladimír a kol. *Právo Evropské unie*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 103.

98 Rozsudek ze dne 12. listopadu 1969, Stauder (29/69).

99 TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. Praha: Linde Praha a.s., 2002, s. 399.

100 SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 51.

LEGES_55.indd 70 10. 10. 2014 20:17:58

va. Právní síla obecných zásad práva Unie, které obsahují základní lidská práva, jsou součástí pramenů primárního práva, a mají tak přednost před sekundárním právem Unie.[101]

Vztah evropského práva k základním vývojovým principům právních systémů členských států patří k nejsložitějším hlediskům vzájemného poměru evropského práva k právu národnímu, neboť v něm jde především o průnik integračního poslání evropského práva do samého srdce právního řádu každého ze států EU.[102]

Obecné zásady práva Unie sehrály velmi důležitou roli v ochraně lidských práv zejména v době, kdy Listina základních práva EU ještě nebyla závazným dokumentem. Dnes jsou tyto obecné zásady v zásadě promítnuty do Listiny základních práv EU a SDEU již aplikuje lidská práva zpravidla jen na základě Listiny EU. Ačkoliv tyto dva formální prameny existují paralelně, význam obecných zásad s porovnání s Listinou je dnes mnohem nižší. Jaký význam bude přikládán ústavním tradicím členských států, které dosud byly materiálním zdrojem obecných zásad Unie, předznamenává i Ústavní soud ČR ve svém nálezu „Lisabon I", když uvádí, že po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost „*tímto zdrojem bude text Listiny samotný a ústavní tradice dostanou charakter pomocného interpretačního zdroje, ve smyslu obligatorní komparativní metody výkladu.*"[103]

Obdobný odkaz, jako je v čl. 6 odst. 2 SEU, nalezneme v čl. 52 odst. 4 Listiny základních práv EU (dále jen „Listina EU"), který je jedním z horizontálních ustanovení Listiny EU upravující její výklad a použití. Uvedený článek zní následovně:

> „Pokud tato listina uznává základní práva, která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, musí být tato práva vykládána v souladu s těmito tradicemi."

Jak z uvedeného ustanovení plyne, nemělo by se jednat o ústavní tradici jednoho členského státu, ale více členských států. Z toho lze vyvo-

[101] PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti, a práva prizmatem Lisabonské smlouvy*. 3. Vydání. Praha: Linde, 2013, s. 92.

[102] TOMÁŠEK, Michal a kol. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde Praha, 2005, s. 119.

[103] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 51.

LEGES_55.indd 71 10. 10. 2014 20:17:58

zovat, že půjde o určitý komparatistický přístup, který by měl napomoci při výkladu Listiny EU.

Druhým důležitým aspektem je vztah obecných zásad práva Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP"). Z dlouholeté judikatury SDEU vyplývá, že EÚLP má prominentní postavení jako zvláštní pramen obecných zásad práva Unie.[104] Do tohoto pramene je zahrnuta i judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku[105] a dnes již nefunkční Evropské komise pro lidská práva.

Ačkoliv mnoho lidských práv zakotvených v EÚLP bylo SDEU definováno jako součást obecných principů práva Unie – např. právo na soukromí a rodinný život, ochrana vlastnictví, svobody projevu a sdružování, zásada rovného zacházení, zásada legality a zákaz retroaktivity v trestním právu a právo na spravedlivý proces – nelze obecně konstatovat, že by měl SDEU někdy příležitost potvrdit, že všechna práva zakotvená v EÚLP a jejích protokolech jsou obecnými zásadami práva Unie.

Z hlediska trestního práva se hojné pozornosti ze strany SDEU těšilo **právo na spravedlivý proces** a pod něj podřazovaná jednotlivá procesní práva obviněného. Z těchto procesních práv nelze opomenout zásadu presumpce neviny, zákaz retroaktivního působení trestního práva a zásadu nebýt trestně stíhán v jednom trestním řízení za tentýž trestný čin (*ne bis in idem),* podrobný výklad je obsažen v kapitole o základních procesních právech obviněného v EU.

4.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práva a základních svobod představuje od svého přijetí Radou Evropy v r. 1950 základní lidsko-právní dokument na půdě Evropy, který se zejména díky judikatuře Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku stal jedním ze základních nástrojů ochrany lidských práv jednotlivce v Evropě.

104 Jeden z první takových rozhodnutí *Johnson* (1986), 222/84.

105 Rozsudek C-105/03 *Pupino (*2005), body 58–59.

LEGES_55.indd 72 10. 10. 2014 20:17:58

Jak již bylo v úvodu této kapitoly naznačeno, EU neměla do přijetí Listiny základních práv (před Lisabonskou smlouvou označované jako Charty základních práv) svůj lidsko-právní dokument. Pro EU se rýsovaly dvě cesty, jak s tímto právním vakuem naložit: buď přistoupit k EÚLP, nebo vypracovat samostatný text. Evropská rada v Kolíně nad Rýnem v r. 1999 první řešení zamítla. Jedním z důvodů byla obava z marginalizace Evropského soudního dvora v Lucemburku ve vztahu k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.[106]

Po mnoha deklaracích Komise se státy v Radě rozhodly v roce 1994 požádat Evropský soudní dvůr *o posudek, zda přistoupení ES k Úmluvě není v rozporu se zakládajícími* Smlouvami. Soud ve svém posudku č. 2/94[107] stanovil, že pro přistoupení by byla zapotřebí změna Smlouvy, neboť její stávající podoba nedává Společenství pravomoc přijímat pravidla v oblasti lidských práv nebo uzavírat mezinárodní smlouvu v této oblasti. Pokud neexistuje zvláštní výslovná pravomoc, je třeba přezkoumat, zda čl. 235 SES (nyní čl. 352 SFEU) může být právním základem pro přistoupení. Jeho účelem je doplnit právní úpravu v případě neexistence konkrétní pravomoci pro činnost nezbytnou pro fungování ES. Dle Evropského soudního dvora však tento článek „nemůže představovat základ pro rozšíření rozsahu pravomocí Společenství nad obecný rámec vyplývající ze souhrnu ustanovení Smlouvy."[108] Přistoupení by znamenalo vstup Společenství do odlišného mezinárodního institucionálního systému a také integraci všech opatření Úmluvy do komunitárního práva a jako takové by mělo „ústavní význam".[109]

Otázka přistoupení byla později navržena v Laekenské deklaraci o budoucnosti Evropské unie, přijaté členskými státy v prosinci 2001. Na Konventu, který byl deklarací ustanoven, se otázkou přistoupení k Úmluvě zabývala tzv. druhá pracovní skupina. Té se podařilo do návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu prosadit článek, který stanoví, že

[106] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář.* Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 1151.

[107] Opinion 2/94 [1996] ECR I-1759.

[108] SEHNÁLEK, David edt. *Vybraná judikatura Evropského soudního dvora ke studiu práva Evropské unie.* Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 101.

[109] Select Commitee on European Union, European Union – Eight Report, Part 2, Background.

LEGES_55.indd 73 10. 10. 2014 20:17:58

„Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Ústavou."[110] Ačkoliv měla Smlouva o Ústavě pro Evropu bouřlivý osud, tak tento právní základ pro přistoupení EU k Úmluvě přežil a v současné době je zakotven v čl. 6 odst. 2 Lisabonské smlouvy.

Závazek Unie přistoupit k EÚLP, jejímiž smluvními stranami jsou v současnosti všechny členské státy i kandidátské státy, má povahu programovou a směřuje k vytvoření panevropského systému lidských práv. Článek 6 odst. 2 vytváří právní základ pro toto přistoupení. Mandát ke sjednání přístupové smlouvy je v Radě EU přijímán jednomyslně a Rada jím zmocní tzv. „vyjednavače", aby vedl vyjednávání se stávajícími smluvními stranami EÚLP. Vyjednávání přístupové smlouvy je dlouhým procesem, neboť k jejímu vstupu v platnost bude třeba ratifikace Unií a všemi 47 smluvními stranami. Jednání o způsobu přistoupení Unie k EÚLP byla zahájena koncem roku 2009. Klíčovým předpokladem přístupu byl vstup v platnost tzv. Protokolu 14 (přijatého na půdě Rady Evropy), který obsahuje právní základ pro přístup Unie k EÚLP a který byl dlouhou dobu blokován Ruskou federací (tedy členem Rady Evropy). Dne 18. února 2010 Ruská federace protokol ratifikovala a dne 1. června 2010 vstoupil v platnost.[111] Přistoupení EU k EÚLP již bylo na základě výše uvedeného zmocnění Radou vyjednáno, nyní se čeká na posudek Soudního dvora EU, poté by (pokud posudek 2/13 potvrdí slučitelnost přistoupení se zakládacími Smlouvami) mělo dojít k podpisu a zahájení procesu ratifikaci přístupové dohody ve všech členských státech EU. Důležitým předpokladem pro aplikaci EÚLP je také dokončení a schválení tzv. *internal rules*, tedy souboru pravidel, kterými se bude EU procesně řídit při aplikaci EÚLP (např. v řízeních před Evropským soudem pro lidská práva).

Jedním z nejvíce diskutovaných hledisek na unijní půdě byla otázka vztahu Listiny EU a EÚLP. Článek 52 odst. 3 Listiny EU tento vztah vymezuje následovně: *„Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající prá-*

[110] Smlouva o Ústavě pro Evropu, Úřední věstník C 130, svazek 47, oznámení č. 2004/C 310/01.

[111] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 51.

LEGES_55.indd 74 10. 10. 2014 20:17:58

vům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.“

EÚLP je zde vymezena jako minimální standard ochrany lidských práv. Unie pak může vymezit standard širší, neučiní-li tak, pak obsah těchto práv musí korespondovat s obsahem práv vymezených v EÚLP. Odkaz na EÚLP zahrnuje jak úmluvu, tak její protokoly. Smysl a rozsah zaručených práv jsou určeny nejen zněním těchto aktů, ale také judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora EU.[112]

Jako praktický příklad, kde lze toto pravidlo demonstrovat, je oblast úpravy procesních práv obviněného, o které bude blíže pojednáno v samostatné kapitole v rámci části třetí. Úpravu procesních práv obviněného řadíme pod oblast úpravy práva na spravedlivý proces. **Právo na spravedlivý proces** se stalo jedním z nejvíce napadaných a tudíž nejčastěji vykládaných práv před Evropským soudem pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Článek 6 EÚLP[113] zakotvuje právo na spravedlivý

[112] Viz předešlý odkaz, s. 44.

[113] Článek 6 EÚLP zní následovně:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.
2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.
3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:
- být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
- mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby;
- obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
- vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;

LEGES_55.indd 75 10. 10. 2014 20:17:58

proces. Hojná judikatura ESLP k jednotlivým procesním právům, které se zahrnují pod právo na spravedlivý proces, vymezuje konkrétní aspekty a hranice těchto práv. V současné době Unie na základě Lisabonské smlouvy (a k ní připojené Listiny EU) a tzv. Stockolmského programu přijímá jednotlivé směrnice upravující konkrétní procesní práva obviněného. Jedním z nich je např. směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení.[114] Podle znění čl. 6 EÚLP a judikatury ESLP právo na pomoc tlumočníka má jen obviněný, nikoliv osoba podezřelá. Zároveň toto právo nemá obhájce obviněného.[115]

Podle citované směrnice EU se tohoto práva dostává i osobě podezřelé. Zároveň členské státy podle uvedené směrnice mají zajistit, aby bylo dostupné tlumočení komunikace mezi podezřelým nebo obviněným a jeho právním zástupcem, je-li to nezbytné pro zaručení spravedlivého řízení. Na uvedeném příkladu je zřejmé, jak se Unie v oblasti procesních práv snaží alespoň v jednotlivých aspektech zvýšit standard ochrany, který vyplývá z EÚLP a je vymezen v judikatuře ESLP.

4.4 Listina základní práv Evropské unie

Na zasedání Evropské rady v Kolíně nad Rýnem v r. 1999 bylo rozhodnuto o vypracování Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU"). Následující Evropská rada v Tampere stanovila, jakým způsobem bude tato listina vypracována. Východiskem a právním základem pro vypracování Listiny EU byl především zmíněný článek 6 Smlouvy o Evropské unii, který uvádí, že Unie je mj. založena na respektování lidských práv.

Znění Listiny EU (název dokumentu byl tehdy přeložen do češtiny jako Charta základních práv Evropské unie a toto označení bylo v zásadě užíváno až do přijetí Lisabonské smlouvy) bylo vypracováno skupinou vytvořenou *ad hoc* a poté označenou jako Konvent. Ten se skládal

– mít bezplatnou pomoc tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví."

114 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU ze dne 20. října 2010 o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení, ÚV 280/2010.

115 Rozhodnutí ESLP: Komise X. v. Rakousko 1975, DR, 2.

LEGES_55.indd 76 10. 10. 2014 20:17:58

z představitelů národních exekutiv, Komise, Evropského parlamentu a parlamentů národních. Listina byla formálně vyhlášena v Nice v prosinci 2000 Evropským parlamentem, Radou a Komisí a měla právně nezávaznou povahu. Právní povaha Listiny EU v rámci přípravy Smlouvy o Ústavě pro Evropu se stala jedním z kontroverzních témat. Výsledkem bylo začlenění Listiny EU přímo do textu Smlouvy o Ústavě i vytvoření právního základu pro přistoupení Unie k EÚLP.[116]

Ani v rámci přípravy Smlouvy o Ústavě, ani v rámci jednání o Lisabonské smlouvě nebyl předmětem vyjednávání samotný obsah Listiny EU, resp. obsah jednotlivých práv obsažených v Listině. Současný text Listiny EU se v zásadě shoduje s textem z doby samotného přijetí Listiny EU v Nice. Listina EU není přímo součástí textu základních smluv a jako taková nebyla formálně předmětem ratifikačních procedur členských států. V rámci přijetí Lisabonské smlouvy se stala Listina EU právně závazným dokumentem, do primárního práva byla inkorporována prostřednictvím čl. 6 odst. 1 SEU. I když tedy Listina EU není přímo formální součástí textu a zakládacích smluv, je „*na rovinu primárního práva povyšovány odkazem.*" Podle Ústavního soudu ČR je třeba formulaci, dle níž má Listina „*stejnou právní sílu jako Smlouvy*", vykládat tak, že Listina je jejich „*nedílnou součástí*".[117]

Určité změny doznala preambule v ustanoveních týkajících se přístupu k dokumentům a v článcích týkajících se interpretace Listiny EU (tzv. horizontální ustanovení čl. 51–54 Listiny EU) a dále změny týkající se názvosloví jednotlivých unijních institutů. Samotný obsah práv obsažených v Listině EU je z velké části převzat z EÚLP. Listina EU je rozdělena do sedmi kapitol: důstojnost, svobody, rovnost, solidarita, občanství, spravedlnost a všeobecná ustanovení. Pro vztah evropského práva a trestního práva je významná řada ustanovení Listiny EU. Jsou to především základní práva zakotvená hned v úvodu Listiny EU, a to právo na lidskou důstojnost (čl. 1) a právo na život (čl. 2), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 7), právo na ochranu osobních údajů (čl. 8). Z kapitoly spravedlnost nelze opomenout právo

[116] ARNOLD, Rainer. Evropská ústava: základní dokument pro budoucnost. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 313.

[117] Viz Pl. ÚS 19/08, č. 446/2008 Sb., bod 191.

LEGES_55.indd 77 10. 10. 2014 20:17:59

na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces (čl. 47), se kterým je spojena nejen ochrana práv obviněného, ale i ochrana práv obětí v trestním řízení. Dále presumpce neviny a právo na obhajobu (čl. 48), zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů (čl. 49) a právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin (čl. 50). Jak již bylo zmíněno, jednotlivá procesní práva rozvedl jak ESLP, tak SDEU ve své judikatuře (viz kapitolu o procesních právech obviněného v EU).

Z hlediska výkladu a uplatňování Listiny EU jsou velmi důležitá ustanovení čl. 51–54. V citovaném čl. 6 SEU je pravidlo, že „Listina nijak nerozlišuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách." Toto ustanovení vychází z důsledného respektování zásady svěřených pravomocí a má být zárukou toho, že Listina EU bude uplatňována pouze v oblastech svěřených Unií členskými státy. Dále je toto pravidlo rozvedeno v čl. 51 odst. 1 Listiny EU, ve kterém je uvedeno, že ustanovení Listiny EU jsou při dodržení zásady subsidiarity určena orgánům, institucím a jiným subjektům Unie, a dále členským státům, ovšem výhradně tehdy, pokud uplatňují právo Unie. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že Listina EU sama o sobě nemůže zakládat nové pravomoci a rozšiřovat působnost práva Unie nad rámec pravomocí svěřených Unii členskými státy. Uvedený princip vychází z dosavadní judikatury SDEU při aplikaci základních zásad Unie.[118]

Některá horizontální ustanovení Listiny EU již byla citována výše, ale zastavme se ještě u čl. 53, který upravuje tzv. stand-still clause nebo clause de non–recul:

> „Žádné ustanovení této listiny nesmí být vykládáno jako omezení nebo narušení lidských práv a základních svobod, které v oblasti své působnosti uznávají právo Unie, mezinárodní právo a mezinárodní smlouvy, jejichž stranou je Unie nebo všechny členské státy, včetně Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a ústavy členských států."

Smyslem tohoto ustanovení je zachovat úroveň ochrany, kterou v současné době poskytuje právo Unie. Zakotvením lidských práv Listinou EU by nemělo dojít k vytvoření nového či jiného standardu těchto

[118] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 41.

LEGES_55.indd 78 10. 10. 2014 20:17:59

práv v Evropě, zejména pak by nemělo dojít k situaci, kdy by Listina EU zaručovala nižší standard ochrany, než je ochrana dosud poskytovaná. Uvedené ustanovení je v zásadě totožné s výše uvedeným ustanovením čl. 52 odst. 3 Listiny EU, jenom vedle EÚLP jsou zde zahrnuty ještě další mezinárodní instrumenty sloužící k ochraně lidských práv.

Z pohledu trestního práva a ochrany procesních práv jednotlivců (ať už obviněných či obětí) je důležité, že inkorporací Listiny EU do smluvního rámce Unie je možné se některých ustanovení, jež mají povahu subjektivních vymahatelných práv, přímo soudně dovolávat, a to jak vůči orgánům Unie, tak orgánům členských států, pokud tyto uplatňují právo Unie. Podmínkou takového uplatnění práva je, že ustanovení Listiny EU bude dostatečně jasné a jednoznačné.[119] Tento účinek se nemůže vztahovat na ta ustanovení Listiny EU, která mají povahu obecných zásad. Listina EU nezavádí institut samostatné unijní žaloby na ochranu základních práv obsažených v Listině EU, proto ochranu základních práv budou nadále vedle SDEU poskytovat rovněž vnitrostátní soudy. Fyzické a právnické osoby však mohou za podmínek čl. 263 SFEU podat žalobu na neplatnost z důvodu porušení práv dle Listiny EU.

Ve vztahu k interpretaci a aplikaci Listiny EU je třeba ještě zmínit Protokol (č. 30) o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a Spojeném království, který je formální součástí Lisabonské smlouvy, resp. nedílnou součástí zakládacích Smluv.[120] Tento protokol se vztahuje pouze na Polsko a Spojené království a jeho smyslem má být potvrzení, že Listina EU nezakládá žádná nová práva a oproti současnému stavu nerozlišuje kompetence Soudního dvora EU ani vnitrostátních britských a polských soudů, pokud jde o možnost rozhodnout se, že právní předpisy Spojeného království a Polska nejsou v souladu s právy a zásadami zakotvenými v Listině EU.[121] Na základě požadavku prezidenta republiky ČR, vzešlého z (neopodstatněných) obav z narušení poválečného majetkoprávního uspořádání v důsledku Listiny EU, byly na zasedání Evropské rady ve dnech 29.–30. 10. 2009 sjednány tzv. „české záruky". Tyto záruky představovaly politický příslib spočívající

[119] SYLLOVÁ, Jindřiška, PÍTROVÁ, Lenka, PALDUSOVÁ, Helena a kol. *Lisabonská smlouva, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1. vydání 2010, s. 48.

[120] Viz čl. 51 SEU.

[121] Idem s. 49.

LEGES_55.indd 79 10. 10. 2014 20:17:59

v možnosti ČR připojit se v budoucnosti dodatečně k uvedenému Protokolu. ČR se k uvedenému Protokolu dosud *nepřipojila a do budoucna pravděpodobně ani nepřipojí*, neboť vláda ČR již rozhodla o tom, že ve sjednávání tzv. „českého protokolu" nebude pokračovat.[122]

[122] Usnesení vlády České republiky ze dne 19. února 2014 č. 115 o rozhodnutí dále nepokračovat ve sjednávání Protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v České republice.

LEGES_55.indd 80 10. 10. 2014 20:17:59